

Začleňovanie detí z Ukrajiny do vzdelávania

Hlavné problémy a odporúčania

Príchod detí z Ukrajiny predstavuje po koronakríze pre školy na Slovensku ďalšiu výzvu. Deťom utekajúcim pred vojnou treba zabezpečiť dostupné a kvalitné vzdelávanie, ktoré bude zohľadňovať ich špecifické potreby. Školy pri začleňovaní detí z Ukrajiny potrebujú systémovú podporu zo strany ministerstva školstva, samospráv aj zriaďovateľov.

S cieľom podporiť tvorbu kvalitných a na údajoch založených politík sme spracovali analytický komentár, ktorý mapuje hlavné problémy a formuluje kľúčové odporúčania v oblasti začleňovania detí z Ukrajiny do nášho vzdelávacieho systému. [Materiál vychádza z analýzy, ktorú sme pripravili pre Hlavné mesto Slovenskej Republiky Bratislava \(CVA, 2022\).](#)

Analýza ukazuje, že Slovensku sa zatiaľ nedarí úspešne začleňovať do vzdelávania deti, ktoré utekajú pred vojnou na Ukrajinu.

1

Hlavné problémy začleňovania detí z Ukrajiny do vzdelávania na Slovensku

- Väčšina detí z Ukrajiny stále nenavštevuje školy na Slovensku.
- Existujúce nástroje na podporu osvojovania si slovenčiny sú nedostatočné (príliš krátke trvanie kurzov, chýbajúca povinnosť zabezpečiť deťom jazykovú podporu a podobne).
- Školám chýbajú finančné prostriedky na to, aby mohli deťom zabezpečiť individualizovanú podporu v učení sa.
- Neexistujú žiadne systémové nástroje v oblasti podpory sociálnych potrieb detí a ich duševného zdravia.
- Chýba komplexnejšia podpora pre učiteľky a učiteľov (dostupné je najmä vzdelávanie a metodické odporúčania, na ktorých zavádzanie do praxe nemajú všetky školy podmienky).

V dôsledku tejto situácie hrozí, že sa deti z Ukrajiny nepodarí úspešne začleniť do vzdelávania a následne ani do spoločnosti. Deťom z Ukrajiny hrozia horšie vzdelávacie výsledky a následné problémy pri uplatnení sa na trhu práce. Nedostatočná znalosť slovenčiny môže obmedziť ich možnosti vytvoriť si vzťahy s ľuďmi, ktorí už na Slovensku žijú. To všetko vytvára podmienky pre ich neskoršie sociálne vylúčenie, ktoré by bolo problémom pre celú spoločnosť.

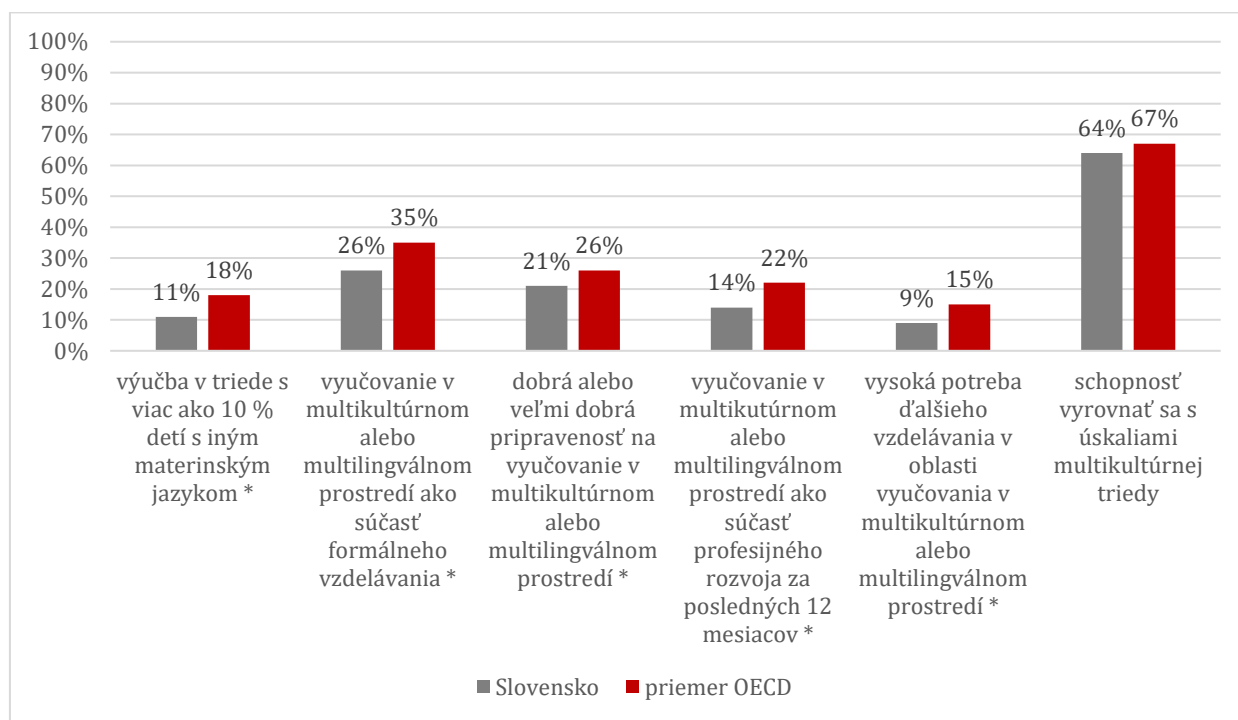
Hlavné problémy

1. Školy nie sú pripravené na vzdelávanie detí cudzincov

Dostupné medzinárodné údaje naznačujú, že slovenský vzdelávací systém nie je dostatočne pripravený na vzdelávanie detí s migrantským pôvodom. Údaje zo štúdie OECD TALIS z roku 2018 ukazujú, že učiteľky a učitelia na Slovensku sú v porovnaní s priemerom OECD menej pripravení na výučbu v multikultúrnych a viacjazyčných podmienkach takmer vo všetkých sledovaných indikátoroch (OECD, 2019a).

V porovnaní s priemerom OECD na Slovensku menej učiteliek a učiteľov absolvovalo prípravu na výučbu v multikultúrnom a viacjazyčnom prostredí počas formálneho vzdelávania ako aj v rámci profesijného rozvoja. Na výučbu v takomto prostredí sa cíti byť pripravená približne pätina (21 %) vyučujúcich na Slovensku (priemer OECD bol 26 %). Napriek tomu mali vyučujúci na Slovensku nižšiu potrebu vzdelávať sa v tejto téme (9 %, priemer OECD je 15 %).

Graf 1: Porovnanie situácie na Slovensku a v priemere krajín OECD v rámci indikátorov pre výučbu v multikultúrnom a viacjazyčnom prostredí (TALIS 2018)

Zdroj: Výber CVA na základe údajov OECD

2. Veľká časť detí z Ukrajiny nenavštevuje školy na Slovensku

Podľa našich odhadov na základe údajov k 31. máju 2022¹ väčšina detí z Ukrajiny, ktoré majú na Slovensku dočasné útočisko, nechodí do škôl na Slovensku.

Základné údaje o účasti detí z Ukrajiny v školách

- V prípade detí vo veku 3 až 5 rokov navštevovalo v rámci celého Slovenska materské školy 40 % detí na dočasnom útočisku.
- V prípade detí vo veku dochádzky do základnej školy (6 až 14 rokov) bolo v základných školách na Slovensku 45 % detí z Ukrajiny, ktoré tu majú dočasné útočisko.
- Celkovo bolo ku koncu mája v školách na Slovensku 10 447 detí z Ukrajiny.
- Takmer tri štvrtiny (72,8 %) z nich navštevovalo základnú školu.
- V materských školách bola necelá pätina (18,2 %) z nich.
- Približne každé desiate (9 %) dieťa chodilo na strednú školu.

Údaje o tom, či a akým spôsobom sa vzdelávajú ostatné deti z Ukrajiny na Slovensku, nemáme. Nevieme, aká časť detí sa dištančne vzdeláva v kmeňových školách na Ukrajine, ani to, koľko detí na dočasnom útočisku sa už na Slovensku nenachádza.

V každom prípade existuje riziko, že sa značná časť detí z Ukrajiny nevzdeláva vôbec. K tomu môže prispievať aj skutočnosť, že ministerstvo školstva deklaruje, že na deti z Ukrajiny sa nevzťahuje povinná školská dochádzka (MŠVVŠ SR, 2022a).

3. Začleňovanie detí z Ukrajiny do škôl môže byť neefektívne

Pre chýbajúcu koordináciu umiestňovania detí z Ukrajiny do škôl môže byť ich začleňovanie do vzdelávania neefektívne.

Základné údaje o rozmiestnení detí z Ukrajiny v školách na Slovensku

- Deti z Ukrajiny sa nachádzali na 962 základných školách, čo je takmer polovica (46,5 %) z celkového počtu základných škôl na Slovensku.
- Viac ako polovica (55 %) učiteliek a učiteľov základných škôl v prieskume Komenského inštitútu² uviedla, že aspoň v jednej triede učí žiačku alebo žiaka z Ukrajiny.
- Veľký počet škôl vzdeláva pomerne nízky počet detí z Ukrajiny.
- Pätina (20,1 %) základných škôl, ktoré vzdelávali deti z Ukrajiny, mala len jedno takéto dieťa.
- Takmer štvrtina (22,9 %) mala dve (13,8 %) alebo tri (9 %) deti z Ukrajiny.

Neriadené umiestňovanie detí z Ukrajiny do škôl má za následok, že sa deti z Ukrajiny vzdelávajú vo veľkej časti škôl a teda aj veľký počet škôl potrebuje dodatočnú podporu na ich začlenenie (zamestnanie dodatočného podporného a odborného personálu, príprava vyučujúcich na vzdelávanie v multikultúrnom a viacjazyčnom prostredí). Ak sa škole nepodarí zabezpečiť dodatočné kapacity, môže tým utpieť kvalita poskytovaného vzdelávania.

4. Jazyková podpora pre deti cudzincov je nedostatočná

Osvojenie si slovenčiny by malo byť prioritou vzdelávacích politík. Pokiaľ deti z Ukrajiny nebudú dostatočne ovládať slovenčinu, nebudú rozumieť vyučovaniu a zároveň bude pre ne ťažšie budovať si vzťahy s rovesníkmi a rovesničkami.

Na Slovensku sú však jediným systémovým opatrením v tejto oblasti kurzy štátneho jazyka, ktorých organizáciu môže finančne podporiť ministerstvo školstva (Píšová et al, 2021). Pre deti žiadateľov o udelenie azylu v azylových zariadeniach kurzy základov slovenského jazyka odborne a finančne zabezpečuje ministerstvo vnútra.

Kurzy štátneho jazyka organizované ministerstvom školstva sú v porovnaní s praxou v iných krajinách nedostatočné.

- Kurzy pokrývajú len deti vo veku 6 až 16 rokov. Mladším deťom v predškolskom veku alebo mladým ľuďom na stredných školách sa neposkytuje žiadna podpora.
- Neexistujú pravidlá, na základe ktorých by boli školy povinné kurzy organizovať. Pokiaľ sa riaditeľka či riaditeľ rozhodne, že kurzy nezorganizuje, deti nedostávajú žiadnu jazykovú podporu.
- V porovnaní so zahraničím sú kurzy relatívne kratšie, maximálna dĺžka trvania tejto jazykovej podpory je 24 týždňov. V zahraničí trvajú jazykové kurzy pre deti s migrantským pôvodom obyčajne rok (teda raz tak dlho).
- Kurzy sa môžu organizovať len mimo vyučovacieho času v popoludňajších hodinách. To môže pre deti predstavovať zvýšenú záťaž a zároveň sa dostatočne efektívne nevyužíva ich čas a energia. Správa Štátnej školskej inšpekcie poukázala na to, že problémom môže byť aj zabezpečenie účasti detí na kurzoch v čase mimo vyučovania (SŠI, 2020). Vo viacerých krajinách sa výučba štátneho jazyka realizuje priamo počas vyučovania.
- Chýbajú vyššie požiadavky na kvalifikáciu vyučujúcich. Výučba jazyka ako cudzieho alebo druhého (či ďalšieho) jazyka sa výrazne odlišuje od výučby materinského jazyka. Kurzy štátneho jazyka vyučujú učitelia a učiteľky predmetu slovenský jazyk a literatúra, ktoré nemusia mať skúsenosti s výučbou slovenčiny ako ďalšieho jazyka.

Presné údaje o tom, pre aký počet detí z Ukrajiny sa v školách organizujú kurzy na podporu osvojovania si slovenčiny ako ďalšieho jazyka, nie sú dostupné. Čiastkové informácie poskytujú údaje o financovaní jazykových kurzov (MŠVVŠ SR, 2022b) a výsledky prieskumu medzi vyučujúcimi, ktorý realizoval Komenského inštitút.

Čiastkové údaje o dostupnosti jazykovej podpory pre deti z Ukrajiny

- Podľa odhadov³ na základe údajov o financovaní jazykových kurzov absolvovalo takýto kurz v mesiacoch marec až máj 4 291 detí z Ukrajiny, teda polovica (50,2 %) detí z Ukrajiny, ktoré sa ku koncu mája nachádzali v základných a stredných školách na Slovensku.
- Najčastejším problémom, s ktorým sa pri výučbe detí z Ukrajiny stretávali učiteľky a učitelia zapojení do prieskumu Komenského inštitútu, bola jazyková bariéra. S týmto problémom sa stretlo až 84,6 % vyučujúcich základných škôl. Necelá tretina (29,6 %) sa zároveň stretla s nezaujmom detí z Ukrajiny vzdelávať sa v slovenčine.

5. Chýba dodatočná podpora detí z Ukrajiny pri osvojovaní si učiva

Deti z Ukrajiny môžu potrebovať aj ďalšiu podporu pri učení sa. Na Slovensku však neexistujú systémové programy, ktoré by sa zameriavali na takúto podporu. Jediným opatrením je metodická podpora pre vyučujúcich (príručky, usmernenia pre vzdelávanie). Deti z Ukrajiny však okrem podpory počas vyučovacích hodín môžu potrebovať aj ďalšiu podporu, ktorú nie sú všetky školy schopné poskytovať (napríklad nemajú personál na to, aby pre deti z Ukrajiny organizovali paralelné vyučovanie v hlavnom vyučovacom čase). K dispozícii nie sú ani nástroje, prostredníctvom ktorých by mohli školy deťom z Ukrajiny poskytnúť dodatočnú podporu napríklad vo forme doučovania.

Údaje o podporných opatreniach v tejto oblasti zatiaľ poskytuje len správa Štátnej školskej inšpekcie (ŠŠI, 2022). Zistenia ukazujú, že niektorým školám sa aj napriek chýbajúcej podpore zo strany štátu darí deťom z Ukrajiny poskytovať dodatočnú podporu (doučovanie, individuálne vzdelávacie plány, posilnenie prijímajúcej klímy v škole). Zďaleka však nejde o všetky školy.

Prvé údaje o priebehu výučby detí z Ukrajiny

- Takmer polovica oslovených základných škôl posilnila výučbu prierezovej témy multikultúrna výchova (43,8 %).
- Takmer polovica (44,6 %) oslovených základných škôl poskytla deťom z Ukrajiny možnosť individuálneho doučovania.
- Individuálne výchovno-vzdelávacie plány vyučovania slovenského jazyka a literatúry poskytlo 10 % dopytovaných základných a stredných škôl.
- Pozíciu adaptačného koordinátora vytvorilo 7,5 % oslovených škôl.
- Tlmočníka mala približne pätina (20,7 %) škôl.

5

6. Chýba podpora v oblasti sociálno-emocionálnych potrieb

Deti, ktoré utiekli pred vojnou v Ukrajine, môžu mať vážne problémy v oblasti duševného zdravia. Odchodom z domovskej krajiny zároveň stratili sociálne väzby a je dôležité, aby dostali príležitosť vytvoriť si na Slovensku nové kontakty.

Systémové nástroje na podporu sociálnych a emocionálnych potrieb detí z Ukrajiny na Slovensku aktuálne neexistujú. Čiastkové aktivity realizujú napríklad mimovládne organizácie či samosprávy. Nejde však o systémové riešenia, ktoré by zabezpečili koordinovanú podporu pre všetky deti, ktoré to potrebujú.

Aktuálne máme k dispozícii len obmedzené informácie o tom, aká je situácia detí z Ukrajiny v sociálnej a emocionálnej oblasti. Na hodnotenie týchto oblastí sa dopytoval prieskum Komenského inštitútu.

Čiastkové údaje o potrebách detí z Ukrajiny v sociálnej a emocionálnej oblasti

- S psychickou nepohodou detí z Ukrajiny sa stretla pätina (21 %) vyučujúcich na základných školách na Slovensku.
- Približne pätina vyučujúcich (18,3 %) sa stretla aj s traumou, ktorú vyvolala vojna.
- S problémom izolácie detí z Ukrajiny od ostatných žiakov a žiačok sa stretlo 16,6 % učiteliek a učiteľov na Slovensku.
- Dobrou správou môže byť, že deti z Ukrajiny podľa väčšiny vyučujúcich (76,9 %) začínajú vytvárať priateľstvá aj s deťmi, ktoré z Ukrajiny neprišli.
- Pozitívom je aj to, že len minimum vyučujúcich (1,9 %) zaznamenalo, že by triedny kolektív negatívne prijal deti z Ukrajiny.

7. Podpora učiteliek a učiteľov je nedostatočná

Pripravenosť a kontinuálna podpora učiteliek a učiteľov je jedným z najdôležitejších faktorov kvality vzdelávania (nielen) detí z Ukrajiny.

Ministerstvo školstva a jeho organizácie, ako aj mimovládne organizácie, realizovali v oblasti podpory vyučujúcich viacero aktivít. Tieto aktivity sa zameriavali predovšetkým na rozvoj kompetencií učiteliek a učiteľov vyučovať v multikultúrnom a viacjazyčnom prostredí (napríklad webináre, metodické usmernenia).

Úplne však chýba systémová podpora, vďaka ktorej by si školy vedeli zabezpečiť dodatočné personálne kapacity. Noví a kvalifikovaní ľudia sú v školách potrební na to, aby vyučujúcim pomohli s úpravou metód a foriem vzdelávania, s prípravou vhodných materiálov na výučbu alebo aby poskytli učiteľkám a učiteľom podporu v oblasti ich vlastného duševného zdravia.

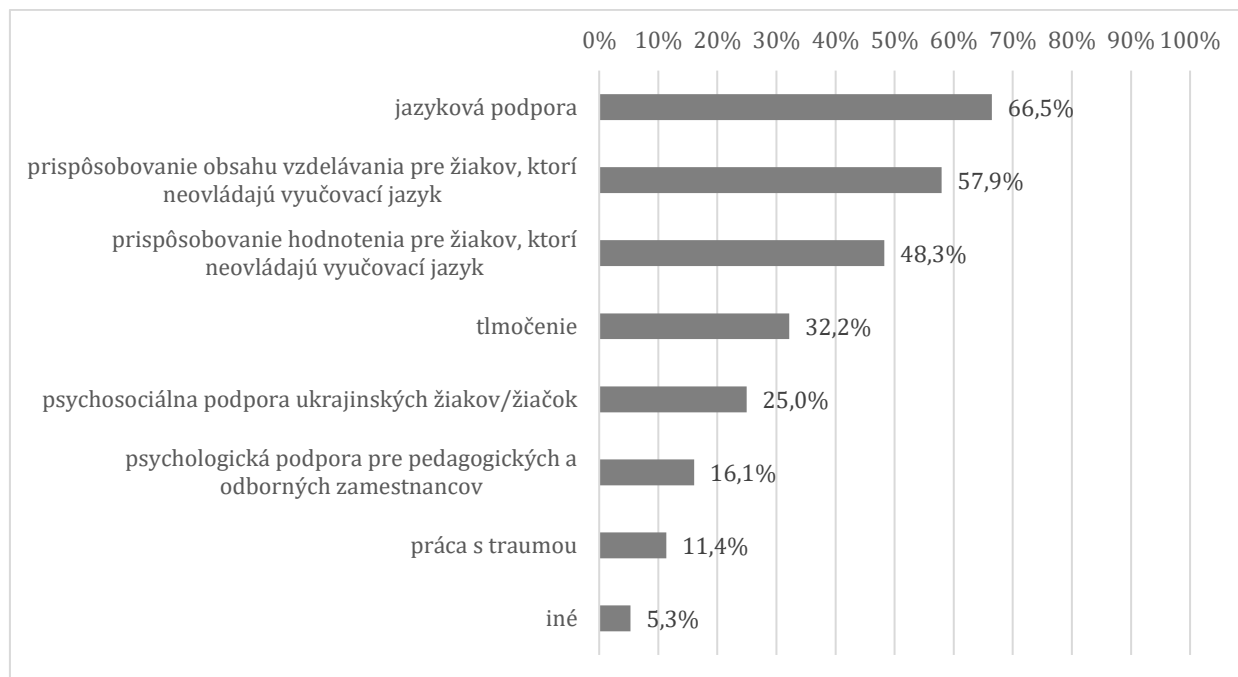
Údaje o potrebách škôl sumarizujú zistenia Štátnej školskej inšpekcie (ŠŠI, 2022) a čiastočné informácie poskytuje aj prieskum Komenského inštitútu.

Čiastkové údaje o potrebách škôl v rámci podpory pri vzdelávaní detí z Ukrajiny – zistenia Štátnej školskej inšpekcie

Riaditeľky a riaditelia škôl v rámci zisťovania ŠŠI deklarovali, že na úspešné začlenenie detí do vzdelávania je potrebná intenzívna podpora v metodickej, finančnej aj personálnej oblasti. (ŠŠI, 2022)

- **V metodickej oblasti** chýbala riaditeľom a riaditeľkám
 - metodická príručka na vyučovanie slovenského jazyka ako cudzieho jazyka (ako i ostatných všeobecno-vzdelávacích predmetov)
 - dvojazyčné učebné materiály
 - metodické usmernenia k organizácii vzdelávania týchto detí (hodnotenie, ukončovanie štúdia na základnej škole, prijímanie na stredné školy, prestup na iný typ školy)
 - metodická podpora v oblasti začleňovania detí z Ukrajiny do vyučovacieho procesu so zreteľom na ich inklúziu
 - metodická podpora pri tvorbe individuálneho vzdelávacieho plánu pre tieto deti
 - online semináre pre pedagogických zamestnancov s možnosťou výmeny vzájomných skúseností zo vzdelávania žiakov z Ukrajiny
- **Vo finančnej oblasti** by riaditelia a riaditeľky potrebovali
 - zdroje na osobné príplatky pre pedagogických zamestnancov, ktorí vyučujú deti z Ukrajiny a vedú jazykové kurzy ako aj pre administratívnych zamestnancov a zamestnankyne
 - finančné zabezpečenie pre novoprijatých pedagogických a odborných zamestnancov
 - finančnú podporu na mimoškolské aktivity (výlety, exkurzie, školy v prírode, školské krúžky), materiálno-technické vybavenie (lavice, knihy, notebooky) a úhradu nákladov na stravovanie
- **V personálnej oblasti** riaditeľom a riaditeľkám chýbalo zabezpečenie
 - členov intervenčného tímu (školských špeciálnych pedagógov, psychologov a sociálnych pedagógov)
 - koordinátorov a koordinátoriek pre vzdelávanie odídencom z Ukrajiny
 - pedagógov a pedagogických asistentov so znalosťou ukrajinského jazyka
 - tlmočníkov
 - lektorov pre jazykové kurzy (slovenský jazyk pre cudzincov, ukrajinský jazyk)
 - administratívnych pracovníkov, ktorí by koordinovali administratívne úkony súvisiace s prijímaním a zaraďovaním detí z Ukrajiny do vzdelávania

Graf 2: V akých oblastiach by ste predovšetkým privítali podporu pri výučbe žiakov/žiačok z Ukrajiny?

Zdroj: CVA na základe údajov KI

Čiastkové údaje o potrebách škôl v rámci podpory pri vzdelávaní detí z Ukrajiny – zistenia z prieskumu Komenského inštitútu

- Učiteľky a učelia potrebovali najmä jazykovú podporu. Potrebu takejto podpory vyjadrili dve tretiny (66,5 %) učiteliek a učiteľov.
- Približne tretina (32,2 %) uviedla aj potrebu tlmočenia.
- Viac ako polovica (57,9 %) učiteliek a učiteľov by potrebovala podporu v tom, ako prispôbovať obsah vzdelávania pre deti, ktoré neovládajú vyučovací jazyk.
- Približne polovica (48,3 %) by potrebovala aj podporu v oblasti hodnotenia týchto detí.
- Vzhľadom na to, že mnohé učiteľky a učelia sa stretli so psychickou nepohodou a traumou detí z Ukrajiny, štvrtina (25 %) vyučujúcich by privítala opatrenia v oblasti psychosociálnej podpory detí z Ukrajiny. 11,4 % z nich by chcelo aj podporu v oblasti práce s traumou.
- Náročná situácia spojená so vzdelávaním detí z Ukrajiny vplýva aj na duševné zdravie vyučujúcich a 16,1 % učiteliek a učiteľov by preto privítala psychologickú podporu pre pedagogických a odborných zamestnancov a zamestnankyne.

Odporúčania

Na základe analýzy súčasného stavu v oblasti vzdelávania detí z Ukrajiny na Slovensku a príkladov dobrej praxe zo zahraničia v oblasti vzdelávania detí cudzincov (Cerna, 2019; OECD, 2019b; European Commission/EACEA/Eurydice, 2019; UNESCO, 2022) možno formulovať nasledujúce odporúčania:

1. Zabezpečiť začlenenie všetkých detí z Ukrajiny do škôl na Slovensku

Jasne deklarovať nárok na vzdelávanie i povinnosť školskej dochádzky detí z Ukrajiny. Ministerstvo školstva by malo v súlade s nedávnymi usmerneniami uplatňovať povinné predprimárne vzdelávanie ako aj povinnú školskú dochádzku na všetky deti z Ukrajiny v príslušnom veku. V prípade potreby by bolo možné napríklad udeľovať výnimky deťom, ktoré sa dištančne vzdelávajú v školách na Ukrajine.

Zmapovať bariéry začleňovania detí z Ukrajiny do škôl na Slovensku. Údaje o príčinách nízkeho zastúpenia detí z Ukrajiny v školách neexistujú a preto nie je možné nastaviť účinné opatrenia na elimináciu prípadných bariér. Bariéry môžu vyplývať zo strany rodičov detí (napríklad nemajú dostatočné zručnosti na to, aby deti do školy zapísali), ako aj zo strany samotných škôl. Preto je potrebné:

- Uskutočniť prieskum medzi rodičmi detí z Ukrajiny, ktorý by zmapoval prekážky, ktorým deti z Ukrajiny čelia pri začleňovaní do vzdelávania, ako aj potreby, ktoré tieto deti a ich rodičia majú.
- Zmapovať aktuálne kapacity materských, základných a stredných škôl na prijímanie detí z Ukrajiny.
- Uskutočniť prieskum medzi školami na Slovensku, ktorý by zmapoval prekážky, ktoré majú školy pri prijímaní detí z Ukrajiny.

Vytvoriť stratégiu začleňovania a podpory vzdelávania detí z Ukrajiny. Ministerstvo školstva by v spolupráci s relevantnými aktérmi (zriaďovatelia, riaditeľky a riaditelia škôl a školských zariadení, odborníci a odborníčky atď.) malo vytvoriť strategický dokument, ktorý jasne zadefinuje:

- konkrétne opatrenia na prekonávanie bariér vstupu detí z Ukrajiny do škôl (na základe výsledkov mapovania bariér)
- princípy a pravidlá začleňovania detí z Ukrajiny do škôl tak, aby sa vytvorili čo najlepšie podmienky na ich integráciu v rámci obmedzených finančných aj personálnych zdrojov
- kompetencie jednotlivých aktérov a formy podpory, ktorú majú títo aktéri poskytovať pri začleňovaní detí z Ukrajiny do vzdelávania
- spôsob monitorovania a vyhodnocovania kvality a efektívnosti začleňovania a podpory vzdelávania detí z Ukrajiny

Zvážiť zriaďovanie prípravných skupín pre deti z Ukrajiny. Viaceré krajiny umiestňujú deti s migrantským pôvodom na začiatku procesu ich začleňovania do vzdelávania do prípravných skupín. Tie umožňujú zorganizovať výučbu tak, aby mali deti dostatok priestoru osvojiť si vyučovací jazyk a preklenúť rozdiely vo vedomostiach a zručnostiach, ktoré môžu súvisieť s odlišnosťami vo vzdelávacích programoch krajín.

- V prípade detí vo veku plnenia povinnej školskej dochádzky je potrebné organizovať prípravné triedy či skupiny priamo v základných školách. Prípravné skupiny by mohli organizovať aj stredné školy.

- V prípade detí, ktoré sú vo veku, v ktorom ešte alebo už neplnia povinnú školskú dochádzku, možno uvažovať aj o zriadení prípravných skupín či tried mimo siete materských a stredných škôl.
- V prípade mladých ľudí s ukončenou základnou školou je vhodné realizovať prípravné kurzy na prijatie na stredné školy. Aktuálne nastavenie znevýhodňuje prijímanie detí z Ukrajiny do stredných škôl, keďže sa v rámci prijímacieho konania nijakým spôsobom neregulovala možnosť overovať ich vedomosti a zručnosti zo slovenského jazyka a literatúry. Rovnako sa nezabezpečila možnosť absolvovať prijímacie skúšky v materinskom jazyku a teda nebolo možné overiť ich vedomosti a zručnosti ani v iných predmetoch. Pre mladých ľudí by preto bolo potrebné organizovať prípravné skupiny, v ktorých sa okrem výučby slovenčiny ako ďalšieho jazyka bude realizovať aj príprava na prijímacie konanie na stredné školy a kariérové poradenstvo (orientácia v typoch stredných škôl a v možnostiach, ktoré ich absolvovanie ponúka).

Pri systémovej podpore organizácie prípravných skupín alebo tried je potrebné nastaviť jasné pravidlá ich fungovania a vyhnúť sa potenciálnym rizikám:

- Vhodne a jasne nastaviť vzdelávací obsah tak, aby sa zohľadnila potreba detí z Ukrajiny osvojiť si slovenčinu, a aby sa zohľadnili rozdiely v ukrajinskom a slovenskom obsahu vzdelávania.
- Nastaviť stratégie na začleňovanie detí navštevujúcich prípravné skupiny do bežných tried (napríklad určiť predmety, ktoré majú navštevovať spolu s ostatnými deťmi, zdefinovať aktivity na podporu budovania vzťahov s ostatnými deťmi).
- Nastaviť minimálnu a maximálnu dĺžku návštevy prípravných skupín, aby nedošlo k dlhodobej segregácii detí z Ukrajiny vo vzdelávaní.

Vybrať školy, do ktorých sa majú deti z Ukrajiny prednostne zaraďovať a vytvoriť v týchto školách podmienky pre kvalitné vzdelávanie detí z Ukrajiny. Bez ohľadu na to, či sa systémove podporí organizácia prípravných skupín a tried, je potrebné, aby deti v školách dostávali adekvátnu podporu. Tá je však finančne náročná a vyžaduje dodatočné personálne aj materiálne kapacity.

9

Jednou zo stratégií môže byť vybrať školy, do ktorých sa budú deti z Ukrajiny začleňovať prednostne. Tieto školy je potrebné vybaviť dostatočnými personálnymi a materiálnymi kapacitami. Pri výbere škôl možno vychádzať aj z aktuálneho stavu a obrátiť sa primárne na školy, kde sa už dnes vzdeláva väčší počet detí z Ukrajiny. Možno predpokladať, že tieto školy majú už so vzdelávaním detí z Ukrajiny skúsenosť a majú aj vytvorené lepšie podmienky.

V prípade realizácie takéhoto opatrenia sa musí vopred uskutočniť detailná analýza so zameraním na nastavenie pravidiel umiestňovania detí do škôl. Je potrebné zamedziť príliš vysokej koncentrácii detí z Ukrajiny v jednotlivých školách a predísť segregácii detí z Ukrajiny vo vzdelávaní.

Podporiť účasť detí z Ukrajiny na predprimárnom vzdelávaní. Účasť na predprimárnom vzdelávaní pozitívne ovplyvňuje budúce vzdelávacie výsledky. Rovnako môže byť pre mnohé rodiny nevyhnutným predpokladom na to, aby si rodičia detí našli platenú prácu. Uľahčiť deťom z Ukrajiny prístup k predškolskému vzdelávaniu možno napríklad prostredníctvom nasledujúcich opatrení:

- Rozšíriť kapacity materských škôl, napríklad aj prostredníctvom budovania tzv. kontajnerových škôlok. V rámci tohto opatrenia je však dôležité vyhnúť sa segregácii detí z Ukrajiny.
- Podporovať vznik detských skupín.
- Pri všetkých alternatívnych formách predprimárneho vzdelávania je potrebné zabezpečiť, aby v zariadeniach pôsobil kvalifikovaný personál.

2. Upraviť systém jazykovej podpory detí cudzincov

Zmeniť nastavenie kurzov štátneho jazyka. Zmeny by mali spočívať najmä v nasledujúcich bodoch:

- Stanoviť jasné podmienky, za ktorých majú školy povinnosť organizovať kurzy štátneho jazyka pre deti, ktoré dostatočne neovládajú slovenčinu.
- Poskytnúť školám nástroje na objektívnu diagnostiku úrovne ovládania slovenského jazyka.
- Rozšíriť časové trvanie kurzov na minimálne jeden rok (ako je to v iných krajinách).
- Rozšíriť časovú dotáciu hodín slovenčiny ako ďalšieho jazyka (optimálnu časovú dotáciu je potrebné nastaviť v odbornej diskusii).
- Povinne realizovať kurzy počas vyučovania a poskytnúť školám dodatočné prostriedky na to, aby dokázali zabezpečiť paralelnú organizáciu vyučovacích hodín.
- Zabezpečiť odbornú prípravu osôb zabezpečujúcich výučbu kurzov najmä v oblasti kompetencie vyučovať slovenčinu ako druhý jazyk.

Vytvoriť programy na osvojenie si štátneho jazyka pre deti v predškolskom veku a pre mladých ľudí nad 16 rokov. Aktuálne sa kurz štátneho jazyka vzťahuje len na deti vo veku 6 až 16 rokov. Deti v predškolskom veku si potrebujú osvojiť slovenčinu na to, aby mohli úspešne nastúpiť do základnej školy. Staršie deti vo veku po skončení povinnej školskej dochádzky potrebujú slovenčinu pre zvládnutie štúdia na stredných školách zodpovedajúcich ich predpokladom, ako aj pre uplatnenie sa na pracovnom trhu.

Vytvoriť programy na rozvoj ukrajinského jazyka. Rozvoj materinského jazyka je dôležitý pre celkový kognitívny rozvoj a pomáha aj pri osvojovaní si nového jazyka. V spolupráci s jazykovými školami, ale napríklad aj s vysokými školami, na ktorých sa vyučuje ukrajinčina, je možné pripraviť programy výučby ukrajinčiny.

3. Zabezpečiť podporu učenia sa detí z Ukrajiny

Vytvoriť program doučovania pre deti z Ukrajiny. Kvôli jazykovej bariére aj ďalším faktorom môžu mať deti z Ukrajiny problém osvojiť si predpísané učivo v rovnakom tempe ako ostatné deti. V spolupráci napríklad s vysokými školami s pedagogickým zameraním možno vytvoriť program doučovania pre deti z Ukrajiny. V rámci neho môžu deťom z Ukrajiny poskytovať doučovanie študentky a študenti týchto škôl, a to individuálne alebo v malých skupinách. Dôležité je pritom:

- Vhodne nastaviť kvalifikačné požiadavky na doučovateľky a doučovateľov.
- Vhodne nastaviť systém supervízie pre doučovateľky a doučovateľov, ako aj systém spolupráce s učiteľkami a učiteľmi v kmeňových školách detí.
- Doučovanie realizovať priamo v školách; v prípade možnosti aj priamo počas vyučovania namiesto iných predmetov.

4. Zabezpečiť sociálnu a emocionálnu podporu pre deti z Ukrajiny

Zmapovať potreby detí z Ukrajiny v sociálnej a emocionálnej oblasti. Aktuálne máme k dispozícii len obmedzené poznatky o tom, ako sa deťom z Ukrajiny darí začleňovať sa medzi deti, ktoré už na Slovensku žili predtým či akým výzvam čelia v oblasti duševného zdravia. Vhodné by bolo realizovať prieskum potrieb a ťažkostí priamo medzi deťmi z Ukrajiny a ich rodičmi (v spolupráci s odborníčkami a odborníkmi na oblasť duševného zdravia detí, ako aj s relevantnými aktérmi, ktorí deťom poskytujú podporu v týchto oblastiach).

Vytvoriť systémové nástroje na podporu vytvárania sociálnych väzieb medzi deťmi z Ukrajiny a ostatnými deťmi prostredníctvom voľnočasových aktivít. Voľnočasové aktivity predstavujú vhodný priestor na vytváranie priateľstiev medzi deťmi s migrantským pôvodom a ostatnými deťmi. Podporiť možno športové aj umelecké aktivity.

- Vytvoriť schému na podporu športových klubov, ktoré poskytujú športové aktivity pre deti a mládež. Cieľom by malo byť motivovať športové kluby k tomu, aby do športových aktivít zapojili deti z Ukrajiny. Aktivít by sa pritom mali zúčastňovať deti z Ukrajiny spolu s deťmi zo Slovenska. Prínosné by tiež bolo, aby sa tieto aktivity realizovali priamo v školách. Deti z Ukrajiny by si tak mohli prehĺbovať vzťahy so svojimi spolužiačkami a spolužiakmi.
- Vytvoriť schému na financovanie umeleckých voľnočasových aktivít na podporu vytvárania vzťahov medzi deťmi z Ukrajiny a ostatnými deťmi v spolupráci so základnými umeleckými školami, centrami voľného času a ďalšími organizáciami.

Vytvoriť regionálne mobilné podporné tímy pre oblasť duševného zdravia detí z Ukrajiny. Podpora duševného zdravia detí z Ukrajiny vyžaduje špecifický prístup aj odbornú špecializáciu. Ide o utečanky a utečencov pred vojnou, čo môže presahovať kompetencie odborníčov a odborníkov, ktorí bežne pôsobia v oblasti podpory duševného zdravia v rámci vzdelávacieho systému (školské psychologičky a psychológovia, zamestnanci a zamestnankyne v poradniach). Kapacity určené na podporu duševného zdravia detí sú zároveň vo vzdelávacom systéme na Slovensku výrazne obmedzené.

Na to, aby sa pre deti z Ukrajiny zabezpečila špecializovaná pomoc, je možné zvážiť vytvorenie regionálnych mobilných podporných tímov, ktoré by pravidelne navštevovali školy, v ktorých sa deti z Ukrajiny vzdelávajú. Okrem podpory samotným deťom z Ukrajiny môžu tieto tímy realizovať aktivity na zlepšenie klímy v triedach či poskytovať poradenstvo učiteľkám a učiteľom.

5. Zabezpečiť podporu pre zamestnankyne a zamestnancov škôl

Zmapovať skúsenosti a potreby zamestnancov a zamestnankyň škôl na Slovensku v súvislosti so vzdelávaním detí z Ukrajiny. O tom, ako prebieha výučba detí z Ukrajiny, chýbajú dostatočne detailné informácie. Rovnako nie je dostatok údajov o tom, akú podporu by potrebovali školy a vyučujúci. Dostupné údaje (správa Štátnej školskej inšpekcie a prieskum Komenského inštitútu) poskytujú len základné informácie a väčšina poznatkov sa navyše týka len základných škôl.

Mal by sa preto uskutočniť prieskum, ktorý by zisťoval, ako sa školám darí pri začleňovaní a podpore vzdelávania týchto detí. Zároveň je nutné identifikovať potreby škôl. Tento prieskum by bolo potrebné zamerať na nasledujúce oblasti:

- Potreby pracovníčok a pracovníkov na všetkých stupňoch vzdelávania. Zohľadniť je treba potreby pedagogických, ale aj nepedagogických a odborných pracovníčok a pracovníkov, ktorí rovnako vstupujú do vzdelávacieho procesu a mali by byť dostatočne pripravení na to, aby deťom poskytli vhodnú podporu.
- Pedagogická prax

Podporiť výmenu skúseností medzi školami a posilniť rozširovanie už nadobudnutej expertízy škôl pri vzdelávaní detí z Ukrajiny medzi školami. Podľa dostupných údajov deti z Ukrajiny vzdeláva značná časť škôl. Vďaka tomu veľká časť vyučujúcich nadobudla cenné skúsenosti so vzdelávaním týchto detí a zároveň značná časť učiteliek a učiteľov potrebuje praktické poradenstvo.

Poznatky škôl o tom, ako zvýšiť úspešnosť a kvalitu začleňovania detí z Ukrajiny (aj detí cudzincov všeobecne), možno využiť pri posilnení vzdelávacích možností pre učiteľky a učiteľov a ďalších zamestnancov a zamestnankyne škôl.

- Vytvoriť stálu platformu na výmenu skúseností so vzdelávaním detí z Ukrajiny, napríklad prostredníctvom pravidelných stretnutí na regionálnej úrovni, či vzájomného mentorovania. Využiť pritom možno novovznikajúce regionálne centrá podpory učiteliek a učiteľov.
- Identifikovať príklady dobrej praxe pri začleňovaní a podpore vzdelávania detí z Ukrajiny a detí cudzincov všeobecne. Sprostredkovať tieto príklady dobrej praxe všetkým školám (napríklad prostredníctvom videí, workshopov a podobne).

V spolupráci s centrami pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie a ďalšími organizáciami a odborníkmi a odborničkami zabezpečiť psychologickú podporu pre učiteľky a učiteľov. Vzdelávanie detí z Ukrajiny predstavuje zvýšenú pracovnú aj psychickú záťaž aj pre učiteľky a učiteľov či ďalšie profesie, ktoré sa podieľajú na vzdelávaní detí z Ukrajiny. Z tohto dôvodu by sa mal vytvoriť systém podpory duševného zdravia a odolnosti aj pre personál škôl. Na tento účel môžu slúžiť regionálne mobilné tímy, ktoré by zabezpečovali psychologickú podporu pre zamestnancov a zamestnankyne škôl.

Zmapovať potreby škôl v oblasti zamestnávania profesionálnych pracovníčok a pracovníkov z Ukrajiny a koordinovať a poskytovať pomoc a podporu ľuďom z Ukrajiny, ktorí by sa chceli zamestnať v školách. Pri vzdelávaní detí z Ukrajiny môžu výrazne pomôcť profesionálne pracovníčky a pracovníci z Ukrajiny, ktorí by pôsobili napríklad na pozícii pedagogických asistentiek alebo asistentov či na pozícii učiteliek a učiteľov v prípravných triedach alebo skupinách.

Títo ľudia však môžu mať problém pri získaní potrebných potvrdení pre prácu v škole alebo pri hľadaní vhodnej školy, na ktorej by mohli pôsobiť. Posilniť zamestnávanie ľudí z Ukrajiny v školách možno nasledovne:

- Zmapovať potreby škôl v oblasti zabezpečenia profesionálneho personálu s pôvodom z Ukrajiny
- Poskytovať ľuďom z Ukrajiny, ktorí majú záujem o prácu v školách, podporu pri riešení potrebnej administratívy a pri umiestňovaní do jednotlivých škôl.

Finančne podporiť zabezpečenie podporného personálu v školách. Vzdelávanie detí z Ukrajiny si vyžaduje posilnenie personálnych kapacít v školách, najmä zo strany pedagogických asistentov a asistentiek, školských psychológov a psychologičiek, sociálnych pedagógov a pedagogičiek a podobne. Na zabezpečenie tohto personálu by mal štát vyčleniť dodatočné financie.

Nadviazať a koordinovať spoluprácu vysokých škôl, ktoré pripravujú budúce učiteľky a učiteľov a škôl, v ktorých sa vzdelávajú deti z Ukrajiny. Jednou z možností, ako posilniť odborné kapacity škôl, v ktorých sa vzdelávajú deti z Ukrajiny, je zaangažovanie vysokoškolských študentov a študentiek, ktoré sa pripravujú na učiteľské povolanie. Preto by bolo treba podporovať spoluprácu s relevantnými vysokými školami a školami, na ktorých sa nachádzajú deti z Ukrajiny.

Literatúra

Cerna, L. 2019. Refugee education: Integration models and practices in OECD countries. Paris: OECD Publishing. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1787/a3251a00-en>

CVA, 2022. Začleňovanie detí z Ukrajiny do vzdelávania v Bratislave: Analýza súčasnej situácie a prehľad politík. Bratislava: CVA. Dostupné na internete: <https://www.vzdelavacieanalyzy.sk/?p=583>

European Commission/EACEA/Eurydice. 2019. Integrating Students from Migrant Backgrounds into Schools in Europe: National Policies and Measures. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Dostupné na internete: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/39c05fd6-2446-11e9-8d04-01aa75ed71a1/language-en>

MŠVVŠ SR. 2022a. Najčastejšie otázky a odpovede v súvislosti so situáciou na Ukrajine z pohľadu školstva. Bratislava: Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR. Dostupné na internete: <https://ukrajina.minedu.sk/data/att/22984.pdf>

MŠVVŠ SR. 2022b. Jazykový kurz pre deti cudzincov. Bratislava: Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR. Dostupné na internete: <https://www.minedu.sk/jazykovy-kurz-pre-deti-cudzincov>

OECD. 2019a. TALIS 2018 Results (Volume I): Teachers and School Leaders as Lifelong Learners. Paris: OECD Publishing. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1787/1d0bc92a-en>

OECD. 2019b. The Road to Integration: Education and Migration, OECD Reviews of Migrant Education. Paris: OECD Publishing. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1787/d8ceec5d-en>

Píšová, J. et al. 2021. Kurzy štátneho jazyka. Bratislava: Štátny pedagogický ústav. Dostupné na internete: <https://www.statpedu.sk/files/sk/o-organizacii/projekty/erasmus-slovenscina-deti-cudzincov/kurz-statneho-jazyka.pdf>

ŠŠI. 2020. Správa o stave vzdelávania cudzincov v základnej škole v SR v školskom roku 2019/2020. Bratislava: Štátna školská inšpekcia. Dostupné na internete: https://www.ssi.sk/wp-content/uploads/2020/12/123_TI_Vzde_ziakov_cudz_ZS.pdf

ŠŠI. 2022. Pripravenosť škôl na vzdelávanie detí odídencov z Ukrajiny. Bratislava: Štátna školská inšpekcia. Dostupné na internete: https://www.ssi.sk/wp-content/uploads/2022/06/Sprava_odidenci_all7_tlac_final_20_6.pdf

UNESCO. 2022. Mapping host countries' education responses to the influx of Ukrainian students. Dostupné na internete: <https://www.unesco.org/en/articles/mapping-host-countries-education-responses-influx-ukrainian-students>

Poznámky

¹ Administratívne údaje Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR o počte detí z Ukrajiny na školách na Slovensku. Reportované počty detí z Ukrajiny v školách sú k 31.5. 2022 a vzťahujú na osoby, ktoré začali štúdium v školách v Slovenskej republike od začiatku vojny na Ukrajine, a ktoré spĺňajú aspoň jednu z podmienok: ukrajinská národnosť alebo vyplnený typ utečenca.

Pri odhade sme vychádzali z vekovej štruktúry detí z Ukrajiny v Českej republike. České ministerstvo vnútra zverejňuje podrobnejšiu vekovú štruktúru osôb, ktoré v súvislosti s vojnou na Ukrajine dostali pobytové oprávnenie (osoby vo veku 0 až 2 roky, 3 až 5 rokov, 6 až 14 rokov, 15 až 17 rokov, 18 až 64 rokov a 65 a viac rokov). Na základe týchto údajov sme vypočítali podiel osôb v jednotlivých vekových skupinách a ten sme aplikovali na počet ľudí s dočasným útočiskom na Slovensku. Pri výpočte sme zohľadnili, že na Slovensku je vyšší podiel detí s dočasným útočiskom ako v Českej republike. Pre stredné školy sme odhad nerealizovali. Na Ukrajine stredná škola trvá len dva roky, čiže časť mladých ľudí vo veku našich stredoškolákov a stredoškoláčok už môže mať ukončené vzdelávanie alebo navštevovať vysokú školu. Z dostupných dát sa tak dá ťažko odhadovať, aký podiel študujúcich mladých ľudí z Ukrajiny vo veku 15 – 18 rokov je mimo nášho vzdelávacieho systému.

² Do prieskumu sa zapojilo 6 283 učiteliek a učiteľov základných škôl. Údaje zbierala agentúra Focus v spolupráci s EduPage v prvej polovici mája (od 11. do 17. mája).

³ Momentálne sú dostupné údaje za marec až máj 2022. Z týchto údajov nemožno presne určiť, pre aký počet individuálnych detí sa kurzy realizovali. Školy do žiadostí o finančné prostriedky uvádzajú len celkový počet detí, ktoré sa kurzu zúčastnili (kvôli zvýšenej potrebe organizácie jazykových kurzov sa prostriedky poskytujú späťne). Keďže kurzy môžu trvať minimálne 8 a maximálne 12 týždňov a finančné prostriedky sa pridelujú vždy na obdobie jedného mesiaca, školy pravdepodobne žiadajú o poskytnutie finančných prostriedkov na jedného žiaka či žiačku opakovane. (Napríklad žiak začal navštevovať kurz v marci a škola si za tento mesiac podala žiadosť o finančný príspevok. Žiak však pokračoval v kurze aj v apríli, keďže kurz trvá aspoň 8 týždňov. Škola si preto požiadala o finančný príspevok aj v apríli.) Z tohto dôvodu sme pri odhadoch pracovali s rozdielmi počtov žiakov medzi jednotlivými mesiacmi.

Pri odhade sme vychádzali z údajov o počte detí z Ukrajiny, ktorým bol v jednotlivých mesiacoch financovaný jazykový kurz. K dispozícii sú údaje o celkovom počte detí z Ukrajiny podľa zriaďovateľov (marec) alebo aj škôl (apríl a máj). Za marec sme zarátali všetky deti z Ukrajiny (1 154), za apríl rozdiel medzi aprílom a marcom na úrovni zriaďovateľov (1 641) a za máj rozdiel medzi májom a aprílom na úrovni škôl (1 496).